

Universitatea din București

Facultatea de Litere

Școala Doctorală Litere

MANIFESTĂRILE ELEMENTULUI CINIC ÎN PAMFLETUL ROMÂNESC ȘI BRITANIC (1850-1950)

Teză de doctorat

REZUMAT

Conducător științific:

Prof. Dr. ION BOGDAN LEFTER

Doctorandă:

DRAGOLEA DIANA-RUXANDRA

2022

I.	Preliminarii	3
II.	Perspectivă etimologică: pamflet, <i>pamphlet</i> , <i>lampoon</i> (o privire comparativă)	27
III.	Cinismul pamfletului, <i>kynismul</i> pamfletarului	56
	III.1. Manifestările elementului cinic-pamfletar în reprezentarea religiei	74
	III.2. Perspectiva cinică asupra morții în inserția pamfletară din roman	85
	III.3. Ipostaze ale puterii machiavelice. Excepția cinismului iluminat în romanul satiric și pamfletar britanic	96
	III.4. De la Bruegel la distopiile moderne. Victimele aplicării cinismului, paradoxul funcției de sensibilizare din atrocitatea violenței	
		109
IV.	Repere diacronice în evoluția și definirea noțiunilor de pamflet/ <i>lampoon</i>	115
	IV.1. Influența lui Swift: de la satiră spre pamflet	118
	IV.2. Formarea pamfletului în presa britanică. Coexistența <i>satire-lampoon</i>	127
	IV.3. Mascota Punch: satira caustică a cinicului „simpatic”	138
	IV.4. Cristalizarea elementelor pamfletare în <i>Douglas Jerrold's Shilling Magazine</i> . Douglas Jerrold și critica satirică de inspirație socialistă	156
	IV.5. Consacrarea pamfletului românesc. Viziuni legitimate expuse de Tudor Arghezi, Ion Vinea și N.D. Cocea	164
	IV.6. Pamflet versus satiră și polemică în viziunea lui G. Călinescu și E. Lovinescu	175
	IV.7. Cazul revistei <i>Facla</i> – mediul propice pamfletului românesc	180
V.	Raportul satiră – pamflet: o „graniță” mobilă	191
	V.1. Dihotomia filosofică a cinismului „înalt” și „jos” din inserția pamfletară românească	197
	V.2. Caricaturizarea țintei pamfletului prin intermediul elementului animalier: expunerea „cinicilor vinovați”	203
	V.3. Complexitatea universului bestiariu arghezian: de la empatie la comicul burlesc și la „bolgiile” pamfletare rabelaisiene	213

V.4. Abordarea clasică a elementului animalier în pamfletele lui N.D. Cocea versus varietatea caricaturizării fiziognomonice din scrierile lui Ion Vinea	228
V.5. Dezumanizarea cinicului grobian: instanțe de metamorfozare caricaturală în pamfletele lui Horia Bottea	243
V.6. Instanțe alegorice în reprezentarea puterii: rolul animalelor în literatura și presa britanică	247
V.7. De la onestul John Bull la societatea civilizată a grădinii zoologice – teoria socială a lui Leonard Woolf și <i>Zoomenirea</i> lui Desmond Morris	256
V.8. Destinul visului socialist versus descătușarea violenței: <i>pharmakos</i> și tiran în alegoriile lui George Orwell și Aldous Huxley	265
VI. Esențializarea mesajului critic prin interpretarea figurii umane. Valențele comice și grotești ale portretului satiric și pamfletar	284
VI.1. Incorporarea portretului și caricaturii minimaliste în romanul pamfletar <i>Vile Bodies</i> de Evelyn Waugh	293
VI.2. Demascarea ipocriziei prin satiră și atacul pamfletar asupra pretențiilor intelectual-naționaliste – Flann O’Brien și <i>Irlanda sărmaneii guri</i>	307
VI.3. Bazele formării unei portretistici pamfletare românești	321
VI.4. Caricatura colectivă: Instanțe de etopee și satiră în articolele lui Gheorghe Panu. Horia Bottea și distrugerea în efigie a lui „ <i>homme moyen sensuel</i> ”	328
VI.5. <i>Icoane de lemn</i> – portretul ca nucleu al pamfletului anticlerical. Galeria cinicilor fals spirituali	345
VI.6. Vinovăția excesului de putere atribuit „marilor păpușari” cinici: Vintilă Brătianu și Constantin Argetoianu în abordarea pamfletară a lui Ion Vinea și Petre Pandrea	376
VI.7. Pamfletul ca luare de poziție publică împotriva cinismului puterii absolute: reprezentanții nazismului și ai dinastiei de Hohenzollern în presa românească	411
Concluzii	434
Bibliografie critică selectivă	

Prezenta lucrare este dedicată unui „mic monstru cu dinți ascuțiți” care lovește cu teribilă acuratețe, ascuns în spatele satirei și pregătit să expună cele mai penibile secrete. Este parțial neînțeles, temut, deopotrivă apreciat și contestat, respectat și hulit. Imaginea pe care ne-o conturează apărătorii de seamă ai pamfletului precum Tudor Arghezi este cea a unui Leviatan format din instrumente chirurgicale, din gheare de corb și pietre prețioase, pe când Paul-Louis Courier îl aseamănă cu o picătură letală de otravă. „Enfant terrible” al literaturii, „găleată cu lături”, sabie, pamfletul reține atenția criticilor Matthew Hodgart, Dustin Griffin, Eric McLuhan și Gilbert Highet, ale căror ample studii dedicate satirei se referă și la sub-specia pamfletului. Puterea, aplombul, dedicarea unei cauze asumate și creativitatea sunt trăsăturile majore care definesc pamfletul, iar studierea corpusului de texte pamfletare al diferitelor nații creează un periplu cultural unic. Analizarea în paralel a pamfletului din arealul românesc, respectiv din cel francez a fost întreprinsă în trecut de critici precum Mircea Zăciu sau Nicolae Balotă, iar studiile scrise de ei reprezintă un valoros punct de referință pentru lucrarea noastră. Studiind multiple opere satirice britanice, am decis să întreprindem o extensivă analiză comparativă a pamfletului românesc și britanic din perioada 1850-1950. Scopul acestei lucrări este revizitarea unicității și valorii incontestabile a pamfletului românesc din intervalul menționat prin examinarea sa din perspectivă comparativă racordată la pamfletul, respectiv satira britanică. Astfel, abordarea pe care ne-o propunem ar plasa pamfletul în atenția criticii contemporane și a dialogului transcultural actual.

Concentrarea asupra intervalului citat permite o mai bună identificare a corpusului de texte relevant pentru un interval cronologic foarte bogat în evenimente care au determinat cursul istoriei. Chiar și cu identificarea acestei perioade cheie din istoria pamfletului nostru, prezentul demers doctoral a întâlnit provocări până la coagularea structurii finale. Experți în domeniul literaturii interbelice române au ajutat foarte mult în acest sens prin sugerarea unei noi arii de studiere particulare. Astfel, ne-am axat pe domeniul manifestării elementului cinic în pamfletul românesc și britanic în perioada 1850-1950, ceea ce a evidențiat multiple elemente comune, dar și abordări diferite în producția pamfletară a celor două țări. Chiar dacă scriitorii britanici preferă și cultivă satira, pe când autorii români au o predilecție pentru pamflet, gândirea cinică definește presa și activitatea unor scriitori celebri din ambele areale culturale.

Pamfletul, satira, ironia și sarcasmul sunt entități literare caracterizate de nuanțări ale intensității mesajelor pe care le poartă, reflectând clar intenția auctorială. Critici precum Marc Angenot, Northrop Frye, Gilbert Highet, Eric McLuhan, Peter Sloterdijk, Nicolae Balotă,

Ruxandra Cesereanu, Cornel Munteanu, George Nițu, Magda Răduță și Mircea Zăciu au studiat diferite aspecte ale exprimării pamfletare. Fie în abordări comparative axate pe doi scriitori (așa cum Nicolae Balotă analizează pamfletele lui Tudor Arghezi și Louis-Ferdinand Céline), fie prin analiza elementelor de retorică sau de stilistică, comentariile acestor critici subliniază elementele definitorii ale pamfletului, printre care și viziunea cinică inerentă. După o discuție etimologică asupra termenilor „pamflet” și „lampoon” în primul capitol, discernem două principale ipostaze diferite ale elementului cinic. Pamfletarul deseori acuză cinismul grobian al indivizilor și al societății atacate cu vervă în pamflet, sau își asumă o ipostază *kynică* antifrastică.

Lucrarea lui Peter Sloterdijk, *Critica rațiunii cinice*, este foarte ofertantă pentru înțelegerea fenomenului cinic contemporan, clarificat printr-o persuasivă, creativă și surprinzătoare expunere a devenirii istorice a acestuia. Atât cinismul cât și *kynismul* sunt prezentate în diferite contexte culturale, de la artele vizuale la literatura germană din prima jumătate a secolului al XX-lea. Viziunea superioară a pamfletarului empatic, inteligent și profund dezamăgit are elemente comune cu retorica machiavelică. Spre exemplu, opere precum *Modesta propunere* a lui Jonathan Swift, pamfletar prin excelență, are ecouri în *Tablete din Țara de Kutu*, respectiv în unele pamflete semnate de N.D. Cocea sau Ion Vinea. Mai mult, romanele lui George Orwell, Aldous Huxley și Evelyn Waugh conțin atât elemente satirice, cât și pamfletare, antifraza tributară lui Jonathan Swift jucând un rol important în aceste scrieri complexe. Al treilea capitol mai conține o identificare a rolurilor-cheie din schema tipic pamfletară: vinovații pe care pamfletarul-luptător descris de Paul-Louis Courier își propune să îi distrugă în efigie, versus victimele inocente, demne de milă, prezentate în tablouri bruegeliene menite să șocheze indiferența societății pervertite. „Deterioraționismul” lui Jonathan Swift, așa cum este descris de Z. S. Fink, va fi prezentat și raportat la romanele examinate din perspectivă cinic-pamfletară în prezenta lucrare. Rezultatul acestor abordări este concluzia că autori precum Tudor Arghezi, N.D. Cocea, Ion Vinea, respectiv scriitorii britanici citați readuc antifraza, satira și sarcasmul swiftian în arealul romanelor și pamfletelor pe care le semnează, ceea ce implică o revizitare a mesajului lansat de autorul „Călătoriilor lui Gulliver” către umanitatea care îl exaspera.

Fără să insistăm asupra asemănărilor dintre cele două areale culturale studiate, dată fiind dinamica diferită a dezvoltării satirei și pamfletului, considerăm că elementul cinic reprezintă o îndubitabilă constantă în universul pamfletelor din cele două tradiții literare. Peter Sloterdijk dedică o serie de capitole gânditorilor cinici „iluminați”, în sensul unor personalități care se bucură de privilegiile unei puteri garantate de cunoașterea cinică

superioară. Din această categorie fac parte lideri politici, filosofi antici, clasici și moderni, dar și personaje precum Principele lui Machiavelli, Mefisto din *Faust* sau Til Buhoglundă din folclorul german.

Al patrulea capitol reia paralela dintre pamflet și „*lampoon*” din perspectivă diacronică. Aici sunt analizate publicații precum faimoasa și longeviva revistă-almanah *Punch* sau mai puțin cunoscuta *Douglas Jerrold's Shilling Magazine*, arhivate electronic într-un remarcabil și util proiect de informare al *British Newspaper Archive*. Decade de-a rândul, acestea au fascinat publicul britanic prin satira textelor și a elementelor din paratext, cum ar fi populara mascotă Punch sau Mrs. Caudle. Subcapitolele dedicate celor două publicații britanice prezintă și inserțiile pamfletare pe care autori celebri și le permiteau în ciuda unei cenzuri monarhice draconice. Subcapitolul dedicat creației lui William Makepeace Thackeray, „Mitocanul 'Arry”, prezintă o variantă mai caustică a satirei britanice cultivate tot în *Punch*. Un autor cu faima creatorului *Târgului deșertăciunilor* își permitea descrierea necenzurată a unui „homme moyen sensuel”, prototip prezentat în detaliu de Peter Sloterdijk și puternic criticat de pamfletarii români menționați anterior. Thackeray știa foarte bine că o mare parte a publicului britanic se va recunoaște în acest personaj. Granițele flexibile dintre pamflet și satiră, descrise de către Cornel Munteanu, George Nițu și Nicolae Balotă, sunt demonstrate de multiplele posibilități de interpretare a obiceiurilor conformiste ale lui 'Arry, a opiniilor și comportamentului acestuia. În acest caz, deriziunea la care W.M. Thackeray îl supune pe mitocanul mulțumit de sine este lipsită de virulență și disprețul foarte clar exprimat de Horia Bottea împotriva unui omolog al lui 'Arry – politicianul român local, tânăr îmbătrânit artificial de cinismul societății al cărei produs este.

Mult mai vocal și mai curajos exprimat se conturează pamfletul românesc, apărut și susținut de Tudor Arghezi, N.D. Cocea, Petre Pandrea sau Ion Vinea. Exprimarea pamfletară are în prezent o istorie atestată de cinci secole, iar perioada interbelică asistă la o relansare a acestei specii care atrage pe Tudor Arghezi, intrigând critici ca E. Lovinescu sau G. Călinescu. Comparând ziarele sau revistele britanice menționate mai sus cu *Facla*, am ajuns la concluzia că mentalul românesc interbelic se regăsește în spontaneitatea, creativitatea și *kynismul* cu elemente culturale variate al publicației pamfletare menționate. Evident, ironia și exprimarea satirică sunt prezente în paginile *Faclei*, coexistând cu un sarcasm ce nu figurează decât rareori în *Punch* sau în *Douglas Jerrold's Shilling Magazine*. Autorii britanici recurg la viziunea „Casandrei plângând pe ruine” descrisă de Marc Angenot doar atunci când tragicele evenimente ale Războaielor Mondiale șochează moralul colectiv atât de mult, încât optimismul satirei nu își mai găsește locul deloc, pavând drumul spre o viziune pamfletară.

Atacul pamfletar impune prin diversitate și forță, iar în al cincilea capitol descriem unul dintre mijloacele predilecte de minimalizare a țintei pamfletare. Asocierea țintei pamfletului *ad personam* cu trăsăturile animaliere reprezintă o tactică preferată de Tudor Arghezi în multiple pamflete precum magistrala metamorfoză a lui Sofronie Vulpescu Craioveanu. Ion Vinea îl compară pe Vintilă Brătianu cu porcul Stoicuț, reproșând ministrului un primitivism al viziunii economice, iar Horia Bottea asociază tipul onctuosului politician de provincie cu o creatură greu de definit, dar căreia îi remarcă „gatismul” și privirea rapace, ascunzând pe cât posibil impulsuri violente. Amplul și fascinantul potențial al alegoriei și al reprezentărilor zoomorifice este explorat în detaliu prin prisma atacului pamfletar *ad personam* din capitolul al cincilea. În acesta analizăm contextul literar al eseurilor alegorice semnate de Leonard Woolf, context ce se extinde spre arealul romanului alegoric cultivat de George Orwell, Aldous Huxley și Tudor Arghezi. De asemenea, am făcut din nou apel la paratext pentru prezentarea resorturilor sarcastice, ironice sau satirice prin examinarea complexe entități a lui John Bull din presa britanică. Această entitate oscilează între rolul de *pharmakos* și personaj colectiv cu rol de identificare, funcționând ca un stimul al empatiei și privirii autocritice.

Ultimul capitol continuă și dezvoltă contextul descriptiv caracteristic pamfletului, axându-se pe valențele portretului creat în tușe grotești. La Tudor Arghezi portretul este foarte detaliat, tributar unui mod de exprimare angajat și furibund, dar bogat în referințe culturale, expunând o impresionantă selecție de mijloace retorice și stilistice analizate în secțiunea dedicată *Icoanelor de lemn*. Alți pamfletari români precum Ion Vinea, N.D. Cocea, Gheorghe Panu sau Horia Bottea cultivă detaliul descriptiv și stilistic plasat în mod ingenios în desfășurarea atacului pamfletar. Pe de altă parte, romanele lui Evelyn Waugh și Flann O'Brien operează cu portrete sau descrieri minimaliste, un fel de crochiuri relevante în schema narativă și în mesajul global al romanului. Criticii asociază această tendință a construirii de forme fără fond cu viziunea cinic iluminată așa cum este ea prezentată de Peter Sloterdijk. În cadrul acesteia, haosul și absurdul lumii privează individul de personalitate sau de individualitate, acesta reprezentând o fragmentară oglindire a dezastrului conflagrațiilor mondiale. Expunerea în paralel a portretelor sau descrierilor de personaje din arealul britanic și românesc permite lansarea ipotezei descrise în cele ce urmează. Finalul perioadei studiate de noi marchează lenta decădere a Imperiului Britanic, a cărei tumult are ecou în trecerea de la registrul satiric la cel sarcastic pamfletar, dată fiind rara aptitudine a acestei specii literare complexe de a opera atât în registru comic și satiric, cât și în tragic, totul în câteva pagini foarte bine scrise.

Capitolele cinci și șase duc la concluzia că romanele canonice ale literaturii britanice din secolul al XX-lea favorizează expunerea pe larg a viziunii cinice dihotomice descrise de Peter Sloterdijk la care ne raportăm. Romane precum *Cântec de lebedă*, *Maimuță și esență* sau *Minunata lume nouă* de Aldous Huxley, respectiv *Ferma animalelor* a lui George Orwell sau *Vile Bodies* [*Josnicele trupuri*] de Evelyn Waugh permit autorilor să își explice în detaliu viziunea asupra lumii. Toți scriitorii menționați prezintă o versiune modernă a *Corabiei cu nebuni* a lui Sebastian Brandt, explicând principiul de *mundus inversus* prin ubicuitatea cinismului de joasă speță. Aplicând demonstrația lui Peter Sloterdijk din *Critica rațiunii cinice*¹ la semnificația inserțiilor pamfletare din romanele menționate, am ajuns la concluzia că această acuză de practicare a cinismului grobian adusă unei societăți blazate (echivalabile cu populația de *yahoos* creată de Swift) nu este singura linie de manifestare a elementului cinic în variile forme de pamflet.

Din păcate, în ciuda unor excepții fericite, secolul al XXI-lea este lipsit de figuri tutelare ale pamfletului și chiar ale satirei. Cauzele acestei stări de fapt sunt explicate de Peter Sloterdijk, ale cărui observații considerăm că se aplică în cazurile caracterizate de violența de limbaj sau de grobianismul din arealul mediatic (post)-postmodern. Profesorul Timothy Bewes (autorul volumului *Cynicism and Postmodernity* [*Cinismul și postmodernitatea*]) semnalează la rândul său faptul că, în prezent, epigonii vocali ai satirei și pamfletului distorsionat apar în prim-plan, pe când autenticii urmași ai marilor cinici-pamfletari trăiesc retrași. Ei sunt perfect funcționali în câmpul muncii, dar doritori să rămână în anonimatul sigur ce le permite practicarea gândirii cinice în opresiva lume a corectitudinii politice și a consumismului înregimentat – punct de vedere truvabil și în *Critica rațiunii cinice*.

Cinicul (post)-postmodern s-ar găsi în ipostaza lui Winston Smith din 1984, sau a Sălbaticului John din *Minunata lume nouă*, dacă nu ar fi învățat tehnicile de adaptare și supraviețuire necesare vieții în secolul al XXI-lea. Succesul romanelor citate demonstrează că, în ciuda dificultăților implicate de raportarea elementului pamfletar la natura extinsă și de largă respirație a romanului (problemă sesizată de Matthew Hodgart), inserția pamfletară poate fi realizată cu maximă eficiență. În secțiunea dedicată acestei componente romanești din arealul satiric am analizat romanele citate, aducând în discuție pe parcurs și mai puțin cunoscutele, dar relevantele și subtilele romane ale lui Evelyn Waugh, concentrându-ne cu precădere asupra subversivei intenții auctoriale critice din *Vile Bodies*. În prezenta lucrare am urmărit modul în care dinamica ascendentă a narațiunii utopice discutate în subcapitolul

¹ Sloterdijk, Peter, *Critica rațiunii cinice*, Iași, Editura Polirom, 2000.

dedicat inserției pamfletare din roman se axează pe trecerea graduală de la satiră la viziunea negativă, sumbră și cinică tipică retoricii pamfletare. În „V.1. Dihotomia filosofică a cinismului «înalt» și «jos» din inserția pamfletară românească” vom dezvolta o abordare comparativă a romanelor distopice ale lui Aldous Huxley, George Orwell, Flann O’Brien și Evelyn Waugh, raportate la romanele lui Tudor Arghezi. Și în cadrul romanelor satirice se constată dezvoltarea conflictului dintre cinismul „jos” și „înalt”, manifestările acestora fiind esențializate prin intermediul personajelor simbolice. Dată fiind incontestabila importanță a personajului în narațiune și în special în ansamblul creațiilor satirice, am recurs la suportul teoretic oferit în *Portretul literar*² de Silviu Angelescu pentru a identifica parametrii în care se dezvoltă portretul satiric și în special cel pamfletar în cadrul operelor epice de dimensiuni diferite.

Ultima secțiune (intitulată „VI. Esențializarea mesajului critic prin interpretarea figurii umane. Valențele comice și grotești ale portretului satiric și pamfletar”) duce mai departe examinarea importanței portretului în contextul pamfletului, drept care vom reveni la observațiile din *Portretul literar* scris de Silviu Angelescu, în raport cu atipicele romane pamfletare *The Poor Mouth* [*Sărmana gură*] de Flann O’Brien, respectiv *Vile Bodies*, de Evelyn Waugh. Acestea sunt la rândul lor contrastate cu portretistica romanului arghezian, pe care îl considerăm cel mai compatibil (în sensul comparației analitice) cu creațiile epice extinse din spațiul literaturii britanice.

Evident, în demersul menționat ținem cont de imprevizibila varietate a fragmentului pamfletar în genere și a celui arghezian în particular, drept care întreaga analiză este alcătuită sub semnul fluidității granițelor dintre satiră și pamflet. Pornind de la considerațiile teoretice ale lui Eugen Simion, Șerban Cioculescu, Perpessicius și Tudor Vianu asupra multiplelor forme ale subversivului roman pamfletar, vom explora ipostazele acuzei de cinism vulgar în portretele din *Icoane de lemn*. Analiza va duce la studierea unor acuze similare aduse de către Ion Vinea și Petre Pandrea unor politicieni de vază precum Vintilă Brătianu și Constantin Argetoianu, acuzați de varii forme de cinism modern negativ. Marc Angenot dădea de înțeles că „pamfletul se scrie la temperaturi foarte înalte”, referindu-se la înaltul grad de implicare emoțională sau ideatică (și deseori ideologică) a autorului în atacul lansat. Teoria lui Angenot se dovedește foarte plauzibilă în raport cu textele scrise de Ion Vinea, N.D. Cocea și Petre Pandrea împotriva extremismului, în special împotriva nazismului. De pildă, la pamfletul arghezian „Baroane...”, întreaga structură a atacului *ad personam* se bazează pe figura

² Angelescu, Silviu, *Portretul literar*, București, Editura Univers, 1985.

personajului principal, acesta reprezentând ținta atacului și a învinuirilor de cinism caracteristic puterii opresive.

Lucrarea se încheie cu o ultimă arie de studiu a forței cinice tratate în pamflete: este vorba de un studiu asupra multiplelor articole centrate pe membrii dinastiei Hohenzollern, figura monarhilor (în special a lui Carol I) inspirând creativitatea pamfletarilor din perioada studiată. Apelând la explicațiile lansate de Lucian Boia în volumul *Suveranii României. Monarhia, o soluție?*³, vom crea o imagine de ansamblu a pamfletului anti-monarhic românesc, conectând informația literară și istorică la operele din antologii precum *Mare farsor, mari gogomani*, prefăcută și alcătuită de Alexandru Hanță. Demascarea și reproșul la adresa reprezentanților puterii opresive pot fi trasate până în Antichitate, fiind continuate atât în literatura pamfletară românească, cât și britanică, după cum reiese din pamfletele citate în „VI.7. Pamfletul ca luare de poziție publică împotriva cinismului puterii absolute: reprezentanții nazismului și ai dinastiei de Hohenzollern în presa românească”.

Esența acestor opere concentrate pe portret și pe mijloacele de atac *ad personam* este conținută de atitudinea „creatorului pamfletului”, Paul-Louis Courier, atitudine pe care o considerăm a fi definitorie pentru întreaga dinamică a impulsului pamfletar și cinic din literatura universală. Acuzat de publicarea unui text incendiar, naratorul din „Pamfletul pamfletelor” se adresează societății ipocrite (veșnicul dușman al acestei tagme de autori) în felul următorului citat pe care îl vom regăsi oglindit parțial în multiple pamflete ale literaturii române și britanice, drept care suntem de părere că sintetizează optim gândirea cinic-iluminată și sentimentul pamfletar analizate în prezenta lucrare:

În Franța sunteți, toți, oameni cinstiți, treizeci de milioane de oameni cinstiți, ce năzuiesc a conduce poporul prin morală și religie. Pentru a-l conduce se știe că nu trebuie să i se spună adevărul. Căci adevărul e poporan, e de gloată, dacă se poate zice astfel, și duhnește a golan, el fiind antipodul eleganței, iar tonul său e diametral opus celui al înaltei societăți. De aceea autorul veridic al unei tipărituri de o coală sau al unei broșuri, citite într-o oarecare măsură, ridică spontan împotriva-i pe toți cei ce refuză, la dumneavoastră, să se amestece cu vulgul, adică pe toată lumea. Fiecare îl dezaprobă, îl reneagă (sic). Dacă se mai găsesc totuși pamfletari, prin îngăduința cerului, asta înseamnă că e nevoie de scandal⁴.

³ Boia, Lucian, *Suveranii României. Monarhia, o soluție?*, București, Editura Humanitas, 2014.

⁴ Courier, Louis-Paul, „Pamfletul pamfletelor”, în volumul *Pamflete*, Prefață și traducere de F. Brunea-Fox, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, Colecția Clasicii literaturii universale, 1960, pp. 305-306.

Bibliografie

I. Texte

A. Volume

1. Arghezi, Tudor, *Cimitirul Buna-Vestire. Poem*, București, Editura Art, Jurnalul Național, 2011.
2. Arghezi, Tudor, *Opere V. Publicistică (1919- iulie 1928)*, Ediție îngrijită și note bibliografice de Mitzura Arghezi și Traian Radu, Prefață de Eugen Simion, Colecția Opere Fundamentale, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2004.
3. Arghezi, Tudor, *Opere IX. Publicistică (1941-1947)*, Ediție îngrijită și note bibliografice de Mitzura Arghezi și Traian Radu, Prefață de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006.
4. Arghezi, Tudor, *Opere XI. Proză (Icoane de lemn. Poarta neagră. Cartea cu jucării. Tablete din Țara de Kuty)*, Ediție îngrijită și note bibliografice de Mitzura Arghezi și Traian Radu, Prefață de Eugen Simion, Colecția Opere Fundamentale, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2004.
5. Arghezi, Tudor, *Pamflete*, Antologie, postfață și bibliografie de Mariana Ionescu (editor), București, Editura Minerva, 1979.
6. Arghezi, Tudor, *Tablete din Țara de Kuty*, în *Opere XI. Proză*, București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, Colecția Opere Fundamentale, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2004.
7. Bogza, Geo, *Anii împotrivirii - Reportaje. Pamflete. Articole (1934-1939)*, București, Editura Tineretului, 1953.

8. Bottea, Horia, *Game și pendulări*, Cu o evocare de Geo Bogza și patru scrisori inedite al lui Tudor Arghezi către autor, Ediție îngrijită de Zaharia Macovei și Ilie Radu-Nandra, Postfață de Ilie Radu-Nandra, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983.
9. Caragiale, Ion Luca, *Momente*, Ediție și Studiu introductiv de Ion Vartic, Notă asupra ediției de Mariana Vartic, București, Editura Humanitas, 2013.
10. Carlyle, Thomas, *Latter-day Pamphlets*, London, Chapman Publishing House, 1850.
11. Călinescu, G., *Gâlceava înțeleptului cu lumea. Pseudojurnal de moralist II. (1943-1949)*, București, Editura Minerva, 1974.
12. Chesterton, Gilbert Keith, *Varied Types*, New York, Dodd & Mead Publishing House, 1915.
13. Cioculescu, Simona, *Șarpele, când îl doare capul... Articole polemice și pamflete*, Ediție îngrijită, Prefață, Cronologie de Simona Cioculescu, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2000.
14. Cioran, Emil, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Humanitas, 1990.
15. Courier, Louis-Paul, *Pamflete*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, Colecția Clasicii literaturii universale, 1960.
16. Cocea, N. D., *Pamflete antidinastice*, București, Editura de Stat, 1949.
17. Georgescu-Buzău, Gh. I. (editor), *Satire și pamflete din preajma lui 1848*, Culegere cu un studiu introductiv de Gh. I. Georgescu-Buzău, București, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., Biblioteca pentru toți, 1951.
18. Heliade-Rădulescu, Ion, *Scrieri Alese*, Ediție îngrijită de Vladimir Drimba, Postfață și Cronologie de Constantin Măciucă, București, Editura Albatros, 1984.

19. Heliade-Rădulescu, Ion, *Suvenire și impresii ale unui proscris*, Traducere, Ediție îngrijită, Prefață și Note de Maria Protase, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.
20. Huxley, Aldous, *Brave New World*, with Introductions by Margaret Atwood and David Bradshaw, London, Penguin Random Publishing House UK, Vintage, 2007.
21. Huxley, Aldous, *Cântec de lebedă*, Traducere din limba engleză de Ciprian Șiulea, Iași, Editura Polirom, 2010.
22. Huxley, Aldous, *Maimuță și esență*, Traducere din limba engleză și note de Ona Frantz, Iași, Editura Polirom, 2017.
23. Huxley, Aldous, *Minunata lume nouă*, Ediția a III-a, Traducere și note de Suzana și Andrei Bantaș, Iași, Editura Polirom, 2011.
24. O'Brien, Flann, *The Poor Mouth*, London, Everyman's Library, 2007.
25. Orășanu, N. T., *Opere satirice*, Harvard College Library, The Keller Fund, 1875.
26. Orwell, George, *Ferma animalelor*, Traducere din limba engleză de Mihnea Gafița, Iași, Editura Polirom, 2011.
27. Pandrea, Petre, *Atitudini și controverse*, Ediție îngrijită, Cuvânt înainte și note de Gh. Epure, București, Editura Minerva, 1982.
28. Pandrea, Petre, *Eseuri (Portrete și controverse. Germania hitleristă. Pomul vieții)*, Antologie de Gh. Stroia, Prefață de George Ivașcu, București, Editura Minerva, 1971.
29. Panu, Gheorghe, *Portrete și tipuri parlamentare*, Iași, Editura Alfa, 2001.
30. Swift, Jonathan, *Călătoriile lui Gulliver. Povestea unui poloboc și alte satire*, În românește de Leon Levițchi și Andrei Brezianu, București, Editura Univers, 1985.

31. Vinea, Ion, *Opere V. Publicistică*, Ediție îngrijită de Mircea Vaida și Gheorghe Sprințeroiu, Studiu introductiv al Volumului V de Mircea Vaida, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.
32. Vinea, Ion, *Opere IX. Publicistică*, Ediție critică, note și comentarii de Elena Zaharia-Filipaș și Magdalena Răduță, București, Editura Muzeul Literaturii Române, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2012.
33. Vinea, Ion, *Opere X. Publicistică*, Ediție critică, note și comentarii de Elena Zaharia-Filipaș și Magdalena Răduță, București, Editura Muzeul Literaturii Române, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2016.
34. Waugh, Evelyn, *The Loved One*, Boston, Little Publishing House, 1948.
35. Waugh, Evelyn, *Vile Bodies*, London, Penguin Classics, 2000.
36. Woolf, Leonard, *The Hogarth Essays*, Compiled by Leonard S. Woolf and Mrs. Virginia S. Woolf, New York, Books for Libraries Press, First published 1928, Reprinted 1970.

B. Articole citate

1. Arghezi, Tudor, „Arhiereul Sofronie Vulpescu Craioveanul”, semnat Ierodiaconul Iosif Theodorescu, în *Facla*, An II, Nr. 30, 24 iulie 1911.
2. Arghezi, Tudor, „Blazonul prinților bisericii”, în *Bilete de papagal*, Nr. 80, 9 mai 1928, (*Cronica*), în *Opere V. Publicistică*.
3. Arghezi, Tudor, „Cel care ne-a condus”, în *Curentul*, An II, Nr. 422, 19 martie 1929.

4. Arghezi, Tudor, „Cum se face o procesiune”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.
5. Arghezi, Tudor, „Cum se prepară Sfintele Moaște”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.
6. Arghezi, Tudor, „Doctorul Singer. I” în *Bilete de papagal*, Nr. 80, 9 mai 1928.
7. Arghezi, Tudor, „Înmormântare cu armăsari”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.
8. Arghezi, Tudor, „Între frați”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.
9. Arghezi, Tudor, „Lipsa de Moaște”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.
10. Arghezi, Tudor, „O grădină zoologică” în *Săptămâna C.F.R.*, An II, Nr. 28, 13 decembrie 1942.
11. Arghezi, Tudor, „Omul cu ochii vineți”, semnat Facla, în *Facla*, An III, Nr. 10, 10 martie 1912.
12. Arghezi, Tudor, „Onoarea câinelui”, în *Adevărul vremii*, An LX, Nr. 16.554, 4 mai 1946.
13. Arghezi, Tudor, „Otrava” în *Bilete de papagal*, An XVII, Nr. 20, 12 ianuarie 1945.
14. Arghezi, Tudor, „Pamfletul” în *Cronica*, An II, Nr. 64, 1 mai 1910.
15. Arghezi, Tudor, „Ploșnițele”, semnat Block-Notes, în *Facla*, An III, Nr. 30, 28 iulie 1912.

16. Arghezi, Tudor, „Primatul”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.
17. Arghezi, Tudor, „Păunul genial”, semnat B. de P, în *Bilete de papagal*, Nr. 95, 28 mai 1928.
18. Arghezi, Tudor, „Regele Carol”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.
19. Arghezi, Tudor, „Șoimul” în *Informația zilei*, An III, Nr. 595, 3 septembrie 1943.
20. Arghezi, Tudor, „Tibia ruptă”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.
21. Arghezi, Tudor, „Un câine și un om” în *Adevărul*, An LXI, Nr. 16.863, 18 mai 1947.
22. Arghezi, Tudor, „Un preot anarhist”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.
23. Arghezi, Tudor, „Vecernii”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.
24. Arghezi, Tudor, „Zmeul turcesc”, în *Adevărul literar și artistic*, An XII, Nr. 674, 5 februarie 1933.
25. Arghezi, Tudor, „10 Mai la Sfânta Mitropolie”, în *Facla*, An III, Nr. 19, 10 mai 1912.
26. Arghezi, Tudor, „27 Octombrie”, apud Arghezi, Tudor, *Icoane de lemn* (1929), în *Opere XI. Proză*.

27. Bacalbașa, Anton, „Urechilă moștenitor (Basm)”, semnat Kinderfus, în *Adevărul*, An VI, Nr.1.419, 1893, apud Hanță, Alexandru, (coordonator) *Mare farsor, mari gogomani – Literatură Antimonarhică*.
28. Bălăcescu, C., „Fă-mă, tată, să-ți seamăn sau Căftănitul de țară la București”, 1838, apud Gh. I. Georgescu-Buzău (editor), *Satire și pamflete din preajma lui 1848*.
29. Bogza, Geo, „Cabinetul «Cioara noastră» a fost îndepărtat dela (sic) cârma țării”, apud Bogza, Geo, *Anii împotrivirii - Reportaje. Pamflete. Articole (1934-1939)*.
30. Bogza, Geo, „Cei trei periculoși bolșevici”, apud Bogza, Geo, *Anii împotrivirii - Reportaje. Pamflete. Articole (1934-1939)*.
31. Bogza, Geo, „Hotărârile delegației permanente a partidului Cioara Noastră”, apud Bogza, Geo, *Anii împotrivirii - Reportaje. Pamflete. Articole (1934-1939)*.
32. Bogza, Geo, „Introducere în reportaj”, apud Bogza, Geo, *Anii împotrivirii - Reportaje. Pamflete. Articole (1934-1939)*.
33. Bogza, Geo, „Programul de guvernare al partidului Cioara Noastră”, apud Bogza, Geo, *Anii împotrivirii - Reportaje. Pamflete. Articole (1934-1939)*.
34. Bolliac, Cezar, „Împământenirea principelui de Hohenzollern”, în *Trompeta Carpaților*, An IV, Nr. 419, 10 mai 1866.
35. Bottea, Horia, „Caricaturi”, în *Cronica*, An I, Nr. 33, 27 septembrie 1915.
36. Bottea, Horia, „Civilizații” în *Cronica*, An II, Nr. 16, 31 iulie 1916.
37. Bottea, Horia, „Courteline” în *Bilete de papagal*, Nr. 433, 8 iulie 1929.
38. Bottea, Horia, „Fantoșă provincială: Politicon...” în *Hiena*, An I, Nr. 15, 19 iulie 1919.

39. Bottea, Horia, „Modeste notări” în *Bilete de papagal*, Nr. 465, 13 iulie 1930.
40. Bottea, Horia, „Oratio pudica” în *Cronica*, An II, Nr. 53-54, 20 februarie 1916.
41. Bottea, Horia, „Parvenitul” în *Cronica*, An I, Nr. 27, 16 august 1915.
42. Bottea, Horia, „«Purificarea» magistraturei (sic) (Conformații. – Portrete. – Documente)” în *Cuvântul liber*, Seria a II-a, An I, Nr. 35, 20 septembrie 1924.
43. Bottea, Horia, „Utilul social” în *Cronica*, An II, Nr. 47, 3 ianuarie 1916.
44. Boyle, Alexander, „Evelyn Waugh”, in *The Irish Monthly*, Volume 78, No. 920, 1950.
45. Bradshaw, David, „Aldous Huxley (1894-1963)”, în Huxley, Aldous. *Brave New World, with Introductions by Margaret Atwood and David Bradshaw*, London, Penguin Random Publishing House UK, Vintage, 2007.
46. Caragiale, Ion Luca, „Grand Hôtel «Victoria Română»”, în *Convorbiri literare*, 1 februarie 1890, apud Caragiale, I. L., *Momente*, Ediție și studiu introductiv de Ion Vartic, Notă asupra ediției de Mariana Vartic, București, Editura Humanitas, 2013.
47. Caragiale, Ion Luca, „Moftangii – Românul”, în *Moftul român*, An 3, Nr. 11, 19 februarie 1893, apud Caragiale, Ion Luca, *Momente*, Ediție și studiu introductiv de Ion Vartic, Notă asupra ediției de Mariana Vartic, București, Editura Humanitas, 2013.
48. Caragiale, Ion Luca, „O lichea”, în *Epoca*, 13 aprilie 1897, apud Răduță, Magda, (editor) „Îi urăsc, mă!” – *O antologie a pamfletului. De la cronicarii munteni la Pamfil Șeicaru*.

49. Caragiale, Ion Luca, „Reacțiunea”, în *Epoca*, An II, Nr. 318, 30 noiembrie 1896, apud Răduță, Magda, (editor) „*Îi urăsc, mă!*” – *O antologie a pamfletului. De la cronicarii munteni la Pamfil Șeicaru.*
50. Caragiale, Ion Luca, „Șarla și ciobanii (Poveste)”, în *Ghimpele*, An XIV, Nr. 48, 1873, semnat I.L.C., apud Hanță, Alexandru, „*Mare farsor, mari gogomani*” – *Literatură antimonarhică.*
51. Călinescu, G., „Duelistul”, în *Gâlceava înțeleptului cu lumea. Pseudojurnal de moralist II*, (1943-1949).
52. Călinescu, G., „Furia de cuvinte”, în *Gâlceava înțeleptului cu lumea. Pseudojurnal de moralist II*, (1943-1949).
53. Cocea, N. D., „Hienele”, în *Facla*, An II, Nr. 49, 10 decembrie 1911.
54. Cocea, N. D., „Luați seama”, în *Facla*, An V, Nr. 316, 9 septembrie 1914.
55. Cocea, N. D., „Marele Căpitan....”, semnat Nicoară al Lumei, în *Facla*, An VIII, Nr. 35, 1 septembrie 1912.
56. Cocea, N.D., „Măgarul lui Buridan”, semnat Nicoară al Lumii, în *Facla*, An III, Nr. 17, 28 aprilie 1912.
57. Cocea, N. D., „M. Pherekidy”, semnat Nicoară al Lumei, în *Facla Literară*, An II, Nr. 18, 30 aprilie 1911.
58. Cocea, N.D., „M.S.”, în *Facla*, An VIII, Nr. 29, 21 iulie 1912.
59. Cocea, N.D., „Rușinea țigăncei...”, semnat Nicoară al Lumei, în *Facla*, Anul IV, Nr. 4, 26 ianuarie 1913.
60. Cocea, N. D., „Teatrul de păpuși al Maiestății Sale”, semnat Habakuk, în *Facla*, An VII, Nr. 42, 20 octombrie 1923.

61. Cocea, N. D., „Vițelul de aur”, în *Facła*, An IV, Nr. 19, 11 mai 1913.
62. Cocea, N. D., „10 Mai, zi de rușine”, în *Facła*, An VIII, Nr. 19, 10 mai 1912
63. Demetrescu, Traian, „Fotografii regale”, semnat Tradem, în *Adevărul*, An III, Nr. 852, 1891, apud Hanță, Alexandru (coordonator), *Mare farsor; mari gogomani – Literatură Antimonarhică*.
64. Dragu, Toma, „D. Nicolae Iorga apostolul corupțiunei”, în *Facła*, An III, Nr. 30, Ediția a II-a, 28 iulie 1912.
65. Fink, Z. S., „Political Theory in Gulliver's Travels”, in *ELH*, Volume14, No. 2, 1947.
66. Firchow, Peter E., „The Satire of Huxley's 'Brave New World’”, in *Modern Fiction Studies*, Volume 12, No. 4, Winter 1966-1967.
67. Fryckstedt, Monica, „Douglas Jerrold's Shilling Magazine”, in *Victorian Periodicals Review*, Volume 19, No. 1, 1986.
68. Hașdeu, Bogdan Petriceicu, „Dormitorul”, în *Columna lui Traian*, Nr. 11, 1870, apud Hanță, Alexandru, (coordonator) *Mare farsor; mari gogomani – Literatură Antimonarhică*.
69. Hatch, H. M., „Popery Unmasked - showing the depravity of the priesthood and immorality of the confessional, being the question put to females in confession”, Lowell, Massachusetts, 1854.
http://93.174.95.29/_ads/49257DBD5FD274BC9BB5F040B0C0840D.
70. Heliade-Rădulescu, Ion, „Domnul Sarsailă autorul” în *Scrieri alese*, Ediție îngrijită de Vladimir Drimba, Postfață și cronologie de Constantin Măciucă, București, Editura Albatros, 1984.

71. Ionescu-Rion, Raicu, „Imnul regal. Cuvinte de Rion – Muzica de Ed. A. Hübsch”, în *Adevărul*, An VI, Nr. 1.518, 1893, apud Hanță, Alexandru, (coordonator) *Mare farsor, mari gogomani – Literatură Antimonarhică*.
72. Ivașcu, George, „În căutarea echilibrului interior”, în Pandrea, Petre. *Eseuri (Portrete și controverse. Germania hitleristă. Pomul vieții)*.
73. Ivașcu, George & Ivask, Astrid, „Tudor Arghezi: Poet for Contemporary Man”, in *Books Abroad*, Volume 43, No. 1, Winter 1969.
74. Jerrold, Douglas, „Feudality”, in *Douglas Jerrold's Shilling Magazine*, Volume IV, London, England, The Punch Office Publishing House, 12 October 1845.
75. Jones, Joseph, „Animal Farm - by George Orwell”, in *The News Letter of the College English Association*, Volume 8, No. 8, 1946.
76. Letemendia, V. C., „Revolution on Animal Farm: Orwell's Neglected Commentary”, in *Journal of Modern Literature*, Volume 18, No. 1, Winter 1992.
77. Lovinescu, Eugen, „Problema pamfletului”, apud Lovinescu, Eugen, *Critice I*.
78. Lynch, James J., „Tennyson's 'Tithonus', Huxley's 'After Many a Summer' and Waugh's 'The Loved One'”, in *South Atlantic Review*, Volume 51, No. 4, November 1986.
79. Macedonski, Alexandru, „Visul”, în *Tarara*, An I, Nr. 4, 1880, apud Hanță, Alexandru, (coordonator) *Mare farsor, mari gogomani – Literatură Antimonarhică*.
80. Macedonski, Alexandru, „Vodă Trefleac I”, în *Tarara*, An I, Nr. 14, apud Hanță, Alexandru, (coordonator) *Mare farsor, mari gogomani – Literatură Antimonarhică*.

81. Manolescu, Nicolae, „Polemică și pamflet”, în *România literară*, Numărul 3, 21 ianuarie 2011.
82. Manson, Janet M., „The International Theory of Leonard Woolf: A Study in Twentieth-Century idealism by Peter Wilson (Review)”, in *Woolf Studies Annual*, 2004.
83. Marks, Patricia, „Tipping Mr. Punch 'the Haffable Wink': E.J. Milliken's Cockney Verse Letters”, in Wagner-Lawlor, Jennifer A., *The Victorian Comic Spirit. New Perspectives*.
84. McKibben, Sarah, „The Poor Mouth: A Parody of (Post)Colonial Irish Manhood”, in *Research in African Literatures*, Volume 34, 2003.
85. O'Dea, Denise, „What's in a Name? Or, Vile Bodies Revisited: Evelyn Waugh, Bright Young Things and a Hero in Search of a Plot”, in *Philament, A Journal of Literature, Arts, and Culture*, Volume 4, 2004.
86. Palmeri, Frank, „Cruikshank, Thackeray, and the Victorian Eclipse of Satire”, in *Studies in English Literature 1500-1900*, Volume 44, No. 4, 2004.
87. Pandrea, Petre, „Adolf Hitler”, în Pandrea, Petre. *Eseuri. (Portrete și controverse. Germania hitleristă. Pomul vieții)*.
88. Pandrea, Petre, „Argetoianu”, în *Stânga*, An I, Nr. 3, 27 noiembrie 1932.
89. Pandrea, Petre, „Clica și democrația”, în *Adevărul*, An 48, Nr. 15.264, 15 decembrie 1934.
90. Pandrea, Petre, „Dr. Frick”, în Pandrea, Petre. *Eseuri (Portrete și controverse. Germania hitleristă. Pomul vieții)*.
91. Pandrea, Petre, „Joseph Goebbels”, în Pandrea, Petre. *Eseuri (Portrete și controverse. Germania hitleristă. Pomul vieții)*.

92. Pandrea, Petre, „Literații și provincia”, semnat Petre Marcu, în *Dreptatea*, An VI, Nr. 1.348, 31 martie 1932.
93. Pandrea, Petre, „Ortodoxia și ura de rasă”, în *Dreptatea*, An VI, Nr. 1.407, 15 iunie 1932.
94. Pandrea, Petre, „Pâra la sultan”, în *Dreptatea*, An VII, Nr. 1.788, 7 septembrie 1933.
95. Pandrea, Petre, „Plutocrația se menține”, în *Stânga*, An I, Nr. 1, 13 noiembrie 1932.
96. Pandrea, Petre, „Prin hrube huliganice...”, în *Dreptatea*, An VI, Nr. 1.528, 30 octombrie 1923.
97. Rodden, John, „George Orwell, Pickwickian Radical? An Ambivalent Case”, in *The Kenyon Review*, New Series, Volume 12, No. 3, 1990.
98. Shpayer-Makov, Haia, „Anarchism in British Public Opinion 1880-1914”, in *Victorian Studies*, Volume 31, No. 4, 1988.
99. Vinea, Ion, „Antreprenorul de idoli”, semnat Ion Vinea, în *Facla*, An IX, Nr. 388, 15 decembrie 1930.
100. Vinea, Ion, „Asasinarea lui Magnificentiuss”, semnat I. Vinea, în *Contimporanul*, An II, Nr. 43, 23 iunie 1923.
101. Vinea, Ion, „Boul. Istoria naturală”, semnat D-rul Caligari, în *Facla*, An XI, Nr. 465, 25 iulie 1932.
102. Vinea, Ion, „Cântecul lebedei”, semnat Ion Vinea, în *Facla*, An X, Nr. 419, 10 august 1931.

103. Vinea, Ion, „Corabia cu guzgani (Manuscris găsit într-un clondir)”, semnat Ion Vinea, în *Facla*, An XXIX, Nr. 2.209, 10 iulie 1939, material publicat la rubrica „Nuvela Faclei”, apud Vinea, Ion, *Opere V. Publicistică*.
104. Vinea, Ion, „Instincte”, în „*Cuvântul liber*” Seria II, An I, Nr. 45, 29 noiembrie 1924.
105. Vinea, Ion, „Necrolog tardiv. Vintilă Brătianu”, în *Facla*, An XII, Nr. 392, 19 ianuarie 1931.
106. Vinea, Ion, „Pamflet și pamfletari”, semnat I. Vinea, în *Contimporanul*, An VIII, Nr. 85, 10 noiembrie 1929.
107. Vinea, Ion, „Planeta desmetică”, semnat I. Vinea, în *Facla*, An XI, Nr. 448, 28 martie 1932.
108. Vinea, Ion, „Politica de șatră (Între vedete și copii teribili)”, semnat D-rul Caligari, în *Facla*, An XI, Nr. 512, 13 octombrie 1932.
109. Vinea, Ion, „...Puntea săptămânii”, în *Facla*, An XI, Nr. 437, 29 august 1930.
110. Vinea, Ion, „Republica nemțească de la Sibiu - Politica internă și externă a României”, semnat Fcl., în *Facla*, An XII, Nr. 806, 4 octombrie 1933.
111. Vinea, Ion, „Tabula rasa. Conversiunea generală. Reducerea cuponului. Impozitul pe capital”, semnat Ion Vinea, în *Facla*, An XI, Nr. 441, 8 februarie 1932.
112. Vinea, Ion, „Tensiune arterială”, semnat I. Vinea, în *Cuvântul*, An III, Nr. 896, 15 octombrie 1927.
113. Vlahuță, Alexandru, „Auri sacra famens”, în *Lupta*, An IV, Nr. 197, 1887, apud Hanță, Alexandru (coordonator), *Mare farsor, mari gogomani – Literatură Antimonarhică*.

114. Woolf, Leonard, „Hunting the Highbrow”, in *The Hogarth Essays*, New York, Books for Libraries Press, 1970.

II. Dicționare de specialitate:

1. Anghelescu, Mircea, et al. *Dicționar de termeni literari*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976.
2. Baldick, Chris (Editor), *The Oxford Dictionary of Literary Terms*, Fourth Edition, Oxford, Oxford University Press, online version 2015.
3. Butterfield, Jeremy (Editor), *Fowler's Dictionary of Modern English Usage*, Fourth Edition, Oxford, Oxford University Press, 2015.
4. Cuddon, J. A., *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, Third Edition, London, Penguin Books Publishing House, 1992.
5. *Merriam-Webster Online Dictionary*, 2016, <https://www.merriam-webster.com>.
6. *Oxford Reference of Literary Terms*, Oxford, Macmillan Publishing House, 2002.
7. Weiner, J.A. Simpson, *The Oxford English Dictionary, Volume VIII*, Second Edition, Oxford, Oxford University Press, Clarendon, 1991.

III. Bibliografie critică și teoretică

1. Angelescu, Silviu, *Portretul literar*, București, Editura Univers, 1985.
2. Angenot, Marc, *La parole pamphletaire. Typologie des discours modernes*, Paris, Payot, 1995.
3. Arsène, Alexandre, *L'art du rire et de la caricature*, Paris, Ancienne Maison Quantin, Librairies-Imprimeries Reunies, 1892.

4. Balotă, Nicolae, *Lupta cu absurdul*, București, Editura Univers, 1971.
5. Balotă, Nicolae, *Opera lui Tudor Arghezi*, București, Editura Eminescu, 1979.
6. Baltrušaitis, Jurgis, *Aberații. Patru eseuri privind legenda formelor*, București, Editura Meridiane, 1972.
7. Battaglia, Salvatore, *Mitografia personajului*, București, Editura Univers, 1976.
8. Bergson, Henri, *Râsul. Eseu asupra semnificației comicului*, București, Editura ALL, 2014.
9. Bewes, Timothy, *Cynicism and Postmodernity*, London, Verso Publishing House, 1997.
10. Boia, Lucian, *Suveranii României. Monarhia, o soluție?*, București, Editura Humanitas, 2014.
11. Booker, M. Keith, *Flann O'Brien, Bakhtin, and Menippean Satire*, New York, Syracuse University Press, 1995.
12. Bullitt, John M., *Jonathan Swift and the Anatomy of Satire - A Study of Satiric Technique*, Cambridge (U.S.A.), Harvard University Press, 1961.
13. Campus, Eugen, *N.D. Cocea, un maestru al pamfletului literar*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.
14. Călinescu, G., *I. Heliade Rădulescu și școala sa*, Text stabilit și adnotat de Al. Piru, București, Editura Tineretului, 1966.
15. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ediție și Prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982.

16. Cesereanu, Ruxandra, *Imaginarul violent al românilor*, Ediția a doua, revăzută, Cluj-Napoca, Editura Tracus Arte, 2016.
17. Cioculescu, Șerban, *Argheziana*, București, Editura Eminescu, 1985.
18. Cioculescu, Șerban, *Viața lui I.L. Caragiale. Caragialiana*, București, Editura Eminescu, 1977.
19. Clissmann, Anne, *Flann O'Brien. A Critical Introduction to His Writings*, Dublin/ New York, Gill and MacMillan/ Barnes and Noble Books, 1975.
20. Cordoș, Sanda, *Ion Vineanu. Un scriitor între lumi și istorii*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2017.
21. Curry, Wallace & James, Ciarán, *Thomas Fitzpatrick and the Lepracaun Cartoon Monthly*, Dublin, Dublin City Public Libraries, 2015.
22. Eliade, Mircea, *Despre Eminescu și Hașdeu*, Ediție îngrijită și Prefață de Mircea Handoca, Iași, Editura Junimea, 1987.
23. Ene, Virgiliu, *N.D. Cocea*, București, Editura Tineretului, 1966.
24. Frye, Northrop, *Anatomia criticii*, București, Editura Univers, 1972.
25. Gherman, Mihail, *Honoré Daumier*, Colecția Oameni de seamă, București, Editura Tineretului, 1965.
26. Griffin, Dustin, *Satire: A Critical Reintroduction*, Kentucky, the University Press of Kentucky, 1995.
27. Hamilton, Walter, *The Poets Laureate of England. Being a History of the Office of Poet Laureate: Biographical Notices of Its Holders, and a Collection of the Satires, Epigrams, and Lampoons Directed Against Them*, London, Elliot Stock Publishing House, 1879.

28. Hannay, James, *Satire and Satirists: Six Lectures*, New York, Redfield, 1855.
29. Hanță, Alexandru, „*Mare farsor, mari gogomani*” - *Literatură antimonarhică*, Antologie și Prefață de Al. Hanță, București, Editura pentru literatură, 1962.
30. Hicks, R. D., editor and translator. *Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers, Volume II*. London & New York, G P. Putnam's Sons, 1925.
31. Highet, Gilbert, *The Anatomy of Satire*, New Jersey, Princeton University Press, 1962.
32. Hodgart, Matthew, *Satire, Origins and Principles*, London & New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 2017.
33. Iankelevich, Vladimir, *Ironia*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, Colecția Athenaeum, 1994.
34. Iosifescu, Silvian, *Literatura de frontieră*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971.
35. Jerrold, Walter, *Douglas Jerrold and 'Punch'*, London, Macmillan and Co., 1910.
36. Jerrold, Douglas & Thackeray, William, *Heads of the People, or, Portraits of the English*, London, R. Tyas Publishing House, 1840.
37. Lovinescu, E., *Critice I*, Ediție de Eugen Simion, Antologie și Repere istorico-literare realizate în redacție de Mihai Dascăl, București, Editura Minerva, 1982.
38. Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, București, Editura 100+1 GRAMAR, 1998.
39. Manolescu, Nicolae, *Teme I*, Colecția Efemeride, București, Editura Cartea Românească, 1971.

40. Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare I*, București, Editura Eminescu, 1973.
41. McLuhan, Eric, *Cynic Satire*, Cambridge, Cambridge Scholars Publishing House, 2015.
42. Morris, Desmond, *Zoomenirea*, București, Editura Art, 2016.
43. Munteanu, Cornel, *Pamfletul ca discurs literar*, București, Editura Minerva, 1999.
44. Nițu, George, *Pamfletul în literatura română*, Timișoara, Editura de Vest, 1994.
45. Ogborn, Jane & Buckroyd, Peter, *Satire, Contexts in Literature*, Cambridge (Great Britain), Cambridge University Press, 2001.
46. Popa, Marian, *Comilogia*, București, Editura Univers, 1975.
47. Răduță, Magda, „Îi urăsc, mă!” – *O antologie a pamfletului. De la cronicarii munteni la Pamfil Șeicaru*, Prefață de Radu Paraschivescu, București, Editura Humanitas, 2017.
48. Răduță, Magda, „Nici mănuși, nici milă”. *Trei pamfletari interbelici*, București, Editura Universității din București, 2013.
49. Sloterdijk, Peter, *Critica rațiunii cinice*, Iași, Editura Polirom, 2000.
50. Spielmann, Marion Henry, *Contributions of W. M. Thackeray to Punch, with a Complete and Authoritative Bibliography from 1843 to 1848*, New York & London, Harper & Brothers Publishers, 1900.
51. Spielmann, Marion Henry, *The History of 'Punch', 1858-1948*, London, Cassell and Company Publishing House, 1895.

52. Stearns, Stephen J. (Editor), *In Savage Times. Leonard Woolf on Peace and War*, Introduction by Stephen J. Stearns, New York & London, Garland Publishing Inc., 1973.
53. Șeicaru, Pamfil, *Istoria presei*, Ediție îngrijită de George Stanca, Fundația Energie Vie, Pitești, Editura Paralela 45, 2007.
54. Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Ediție îngrijită de Geo Șerban, București, Editura Lider, 1995.
55. Vianu, Tudor, *Scriitori români, Volumul III*, Ediție îngrijită de Cornelia Botez, Antologie de Pompiliu Marcea, București, Editura Minerva, 1971.
56. Wagner-Lawlor, Jennifer A., *The Victorian Comic Spirit. New Perspectives*, London, Ashgate Publishing Ltd., 2000.
57. Wright, Thomas, *A History of Caricature and Grotesque*, Illustrations by F.W. Fairholt, London, Chatto and Windus, Piccadilly, 1875.
58. Zăciu, Mircea, *Clasici și contemporani*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1994.
59. Zaharia, Elena, *Ion Vinea*, București, Editura Cartea Românească, 1972.

Articole anonime din presa română și britanică

*** „«Anarchist!» și «Instigator!»”, semnat Dr. Fulga, în *Facla*, Anul III, Nr. 1, 7 ianuarie 1912.

*** „A Horror in the House of Lords”, in *Punch, or the London Charivari*, Volume 30, London, England, 9 February 1856.

*** „A Prancing Prussian”, in *Punch, or the London Charivari*, Volume 146-147, London, England, 14 January 1914.

*** „Cultura d-lui Mavrodi. D. Brătianu face o cură de iaurt”, semnat I. G. Cs, în *Contimporanul*, Anul II, Nr. 33, 3 martie 1923.

*** „Domnul Iorga și Republica Portugheză”, în *Facla*, Anul I, Numărul 31, 2 octombrie 1910.

*** „English Lampoons on Royalty”, in *The Irishman*, Volume XVIII, No. 19, Dublin, Ireland, 6 November 1875.

*** „Harry of Exeter”, in *The Puppet Show*, No. 5, London, England, 15 April 1848.

*** „Jos opoziția!”, în *Facla*, An III, Nr. I, 7 ianuarie 1912.

*** „Jurisprudence for Reverend Gents”, in *Punch, or the London Charivari*, Volume 30, London, England, 2 February 1856.

*** „O grevă”, semnat I. N., în *Facla Literară*, An VII, Nr. 7, 17 februarie 1923.

*** „Owls and Eagles”, in *Lloyd's Weekly Newspaper*, Edited by Douglas Jerrold, No. 634, London, England, 14 January 1855.

*** „Owls in Office”, in *Reynolds's Newspaper – A Weekly Journal of Politics, History, Literature, and General Intelligence*, No. 832, London, England, 22 July 1866.

*** „Royal Lampooners”, in *Norwich Mercury*, No. 7132, Norfolk, England, 20 April 1861, <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>

*** „The Lip-servers of the Pope”, in *Punch, or the London Charivari*, Volume 30, London, England, 1 March 1856.

*** „The Lost Art of Lampooning”, in *Pall Mall Gazette – An Evening Newspaper and Review*, Volume XLIV, No. 6710, London, England, 17 September 1886, <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>.

Surse electronice:

Dumitrescu, Laura, „<<Pamfletul e un semn al pasiunii dezlănțuite>>, interviu cu Magda Răduță”, *Dilema Veche*, nr. 704, 17-23 august 2017, <https://dilemaveche.ro/sectiune/la-zi-in-cultura/pamfletul-e-un-semn-al-pasiunii-dezlantuite-622393.html>

Manea, Irina-Maria, „Cinismul, de la vechii greci la societatea modernă”, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/cinismul-de-la-vechii-greci-la-societatea-moderna>.

A.J.P. Taylor, *Introduction to British Pamphleteers, Volume II – From the French Revolution to the Nineteen-Thirties*, Taylor, Edited by Reginald Reynolds, with an Introduction by A. J. P. Taylor, London, Allan Wingate Publishers, Ltd., 1951 <https://orwellsociety.com/british-pamphleteers-volumes-one-and-two/>.

Tomescu, Nicolae. „*Aldous Huxley - Cum să pui cititorul pe gânduri...*”. Iași, 22 noiembrie 2019. http://www.radioiasi.ro/stiri/supliment/aldous-huxley/#_ftn10.

Biblioteca Națională Retrospectivă, *Publicații Periodice Românești – PPR Tom. I. (182901906)*, https://biblacad.ro/bnr/pprpag.php?lit=n&&vidT=1&&cod=PPR%20Tom.%20I.&&perioada=1820-1906&&idpub=01_2313a&&titlu=Nichipercea.%20Cu%20înalta%20voie%20&&val=1&&loc=București%20&&nr=1&&page=20&&limit=20.

*** „Cultura d-lui Mavrodi. D. Brătianu face o cură de iaurt”, semnat I. G. Cs, în *Contimporanul*, Anul II, Nr. 33, 3 martie 1923, <http://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/13602>.

